

УДК: 339.543.622

Харкова Л.О.*

ВПЛИВ МИТНИХ СОЮЗІВ НА СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ В КРАЇНАХ-УЧАСНИЦЯХ

В роботі висвітлено взаємозв'язок участі країни у інтеграційних угрупованнях, включаючи митний союз, та міжнародних виробничих системах. Розглянуто останні тенденції існування міжнародних виробничих систем в рамках інтеграційних угруповань, включаючи митний союз. Доведено, що участь у митному союзі країни, в якій знаходяться ланки міжнародних виробничих систем, можна порівнювати до порівняльних переваг економіки такої країни.

В работе показана взаимосвязь участия страны в интеграционном объединении, включая таможенный союз, и международных производственных систем. Рассмотрены последние тенденции существования международных производственных систем в рамках интеграционных объединений, включая таможенный союз. Доказано, что участие в таможенном союзе страны, в которой находятся звенья международных производственных систем, можно приравнять к сравнительным преимуществам экономики такой страны.

The research shows the interconnection of participation of a country in the regional trade agreements, including customs union, and in international producing networks. It also deals with the latest tendencies in existence of international producing networks in customs unions. The research proves that participation of a country involved in international producing networks in customs union may play be regarded as comparative advantages of the country.

Торгівельні відносини, які виникли у двадцять першому столітті, можна характеризувати як більш комплексні у порівнянні з визначенням поняття «торгівля», що існувало до 80-х років двадцятого століття.

Причинами такої комплексності є, зокрема, збільшення в останні десятиліття в глобальній економіці ролі міжнародних виробничих систем, які характеризуються розташуванням стадій виробництва в різних країнах, та тенденція до регіоналізації та інтеграції країн шляхом утворення різних торговельних угруповань, включаючи митні союзи.

У своїй діяльності мультинаціональні фірми розподіляють не лише стадії виробництва в різних країнах задля того, щоб зменшити витрати та використати свої порівняльні переваги. З цією ж метою вони також використовують аутсорсингові послуги з різних країн, що, в свою чергу, ще більше ускладнює міжнародні виробничі системи.

Виникнення таких нових форм міжнародної торгівлі потребує перегляду концепції преференційної торгівлі. Більшість моделей ефектів преференційної торгівлі базуються на

* аспірантка кафедри світового господарства та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: д.е.н., проф. Шнирков О.І.

припущенні, що країни торгують кінцевими продуктами, а отже метою виробників є захист таких продуктів.

Однак, враховуючи останні тенденції у світовій торгівлі країни часто виробляють проміжний продукт, а отже він є залежним від імпорту сировини з іншої країни. Відповідно, виробники такої проміжної продукції з метою зниження своїх виробничих витрат потребуватимуть меншого рівня захисту своєї продукції. Фактично, якщо в країні існує велика кількість фірм, задіяних у міжнародних виробничих системах, в такій країні відбувається асиметрична лібералізація торгівлі, тобто преференційні угоди передбачатимуть лібералізацію торгівлі в сферах, у яких задіяні проміжні ланки міжнародних виробничих систем та існування протекціоністських заходів у сферах, де такі ланки відсутні.

Країни, в яких розташовані різні етапи виробництва, будуть більш схильними до укладення преференційних торговельних угод із країнами, в яких знаходяться різні етапи того самого виробництва. Оскільки етапи виробництва можуть бути розташовані в декількох різних країнах, ефекти торговельних бар'єрів, такі як існування тарифних чи нетарифних бар'єрів, для конкретного етапу будуть пропорційними кількості разів, коли товар перетнув торговельні кордони таких країн. Крім того, країни можуть укладати преференційні торговельні угоди задля того, щоб захистити або «замкнути» торговельні відносини, таким чином зміцнюючи свою позицію основного постачальника виробничих ресурсів.

Теоретичні висновки щодо ефектів преференційної торговельної лібералізації можуть також змінюватись, якщо в припущеннях моделі з'являється такий фактор як існування міжнародних виробничих систем.

Так, розподіл етапів виробництва між країнами може полегшити ефект відхилення торгівлі при укладанні країнами преференційних торговельних угод. Можливість розподілу виробництва кінцевої продукції на різних етапах видозмінює розрахунок ефектів створення та розподілу торгівлі, і, таким чином, виникає можливість посилення ефектів створення торгівлі та послаблення ефектів відхилення торгівлі.

Міжнародні виробничі системи самі по собі не є новим явищем, однак в останні десятиліття їх роль збільшилась в деяких регіонах світу, а структура змінилась. В минулому країни, які в яких розташовували міжнародні виробничі системи, були здебільшого розвинутими країнами. Однак, з 80х років двадцятого століття в міжнародних виробничих системах істотно зросла частка країн, що розвиваються.

При аналізі регіоналізації виробничих систем варто також приділити увагу новим географічним моделям економічної концентрації на міжнародному рівні. Чим більше фірм – ланок виробничих систем переміщується в один регіон, тим більший попит на проміжні товари та послуги вони створюють, тим самим підвищуючи привабливість регіону для постачальників таких проміжних товарів та послуг або суміжних компаній. Крім того, регіональні виробничі системи частіше за все створюються навколо центру економічної активності. Відповідно, важливим фактором стає відстань між таким центром ділової активності та периферією, де знаходяться ланки виробництва.

В своїй роботі «Георгафія міжнародних інвестицій» Г. Шатц та А. Венелбел приходять до висновку, що велика кількість інвесторів зазвичай інвестують в країни, в яких знаходиться проміжне виробництво товарів для міжнародних виробничих систем, і які знаходяться недалеко від країн, в яких знаходяться самі інвестори. Так, США інвестує в Мексику, ЄС в Центральну та Східну Європу, Японія - в Азію. Саме за такою схемою формується основний потік прямих інвестицій з розвинутих країн у країни, що розвиваються.

Теоретичні та емпіричні дослідження функціонування міжнародних виробничих систем доводять, що крім вигод, які фірми отримують від використання фактору різниці за-

робітних плат та нових технологічних розробок, в разі зосередження різних ланок виробництва в різних країнах фірми також зіткнуться з додатковими видатками на менеджмент та контроль ланок виробництва, а також видатками на вивчення законів та порядків ведення бізнесу в тій чи іншій країні. Такі видатки можуть бути достатньо високими.

Задля уникнення вищезазначених витрат, а також подолання різниці в регулюванні питань ведення бізнесу між країнами-учасницями міжнародних виробничих систем, утворення виробничих систем має супроводжуватись укладенням преференційних торгівельних договорів між країнами.

Такі угоди мають включати положення про інституційне регулювання, конкурентну політику, трудове регулювання, розвиток інфраструктури та інші сфери, які можуть тим чи іншим чином впливати функціонування міжнародних виробничих систем.

Для того, щоб міжнародні виробничі системи функціонували успішно, шляхом гармонізації юрисдикцій має бути погоджений механізм регулювання такого виробництва. Саме тут і з'являється потреба в укладенні поглиблених торгівельних угод.

Теоретично механізм взаємодії міжнародних виробничих систем з поглибленими торгівельними угодами не є досконало дослідженим. Винятком є остання робота П. Антраса та Р. Стайгера «Переведення діяльності за межі країни та роль торгівельних угод». У цій роботі вчені доходять висновків про те, що перенесення виробництва за кордон створює нові ефекти для країн-учасниць торгівельної угоди. Так, споживачі та виробники кінцевої продукції знаходяться у різних країнах. Відповідно, компанії не відчують ефект умов торгівлі, оскільки він виникає вже після укладання угоди між іноземними споживачами та національними виробниками. В такому випадку виникає новий транскордонний ефект, викликаний перенесенням виробництва за кордон.

Реальні торгівельні угоди будуть більш комплексними у порівнянні з теорією, оскільки доступ до ринків необхідний буде більш ніж одній країні, задіяній у виробничій системі.

Митний союз за своєю суттю є ускладненою преференційною торгівельною угодою, що передбачає створення країнами-учасницями спільної митної території з усуненням митних бар'єрів всередині та створенням спільного зовнішнього тарифу для третіх країн.

Створення митного союзу передбачає збільшення обсягів торгівлі між країнами-учасницями за рахунок лібералізації торгівлі. Крім збільшення обсягів торгівлі наслідком створення митного союзу зазвичай є збільшення обсягів прямого іноземного інвестування в країни-учасниці, що, в свою чергу, може спричинити створення в країнах-учасницях ланок міжнародних виробничих систем.

Існування в рамках митного союзу єдиної внутрішньої митної території передбачає відсутність асиметричної лібералізації торгівлі, оскільки для всіх сфер передбачатимуться однакові умови скасування митних тарифів. Однак, створення країнами-учасницями митного союзу спільного зовнішнього тарифу по відношенню до третіх країн може призводити до ефектів відхилення торгівлі, якщо не всі країни, в яких розташовані ланки міжнародної виробничої системи, є учасницями митного союзу.

Чим більшою буде різниця у ставках митних тарифів для третіх країн до та після створення митного союзу, тим більшим буде ефект відхилення торгівлі в разі «невходження» всіх країн, у яких розташовані ланки виробництва міжнародних виробничих систем, до митного союзу. Цей факт має враховуватись при створенні митних союзів.

Як вже зазначалось, в разі створення в країні ланки міжнародної виробничої системи відбуваються певні структурні зміни в її економіці. Такі зміни є наслідком не лише збіль-

шення імпорту сировини та експорту вже переробленої продукції в галузі, в якій діє міжнародна виробнича система. Зазвичай міжнародні виробничі системи також використовують місцеві аутсорсингові послуги з різних питань.

Сучасні митні союзи існують у більш комплексних формах, ніж класичні митні союзи, метою яких є лише лібералізація торгівлі. Так, сучасні митні союзи характеризуються розширенням сфери дії та передбачають також відкриття ринків у сфері торгівлі послугами, у інвестиційній сфері, у сфері конкурентної політики, торгівельної взаємодопомоги, державних закупівель, інтелектуальної власності, електронної комерції, гармонізації стандартів та в деяких випадках у сфері праці та захисту навколишнього середовища. Тобто сучасні митні союзи фактично є поглибленими та розширеними.

Крім того, сучасні митні союзи часто характеризуються наявністю наднаціональних органів регулювання різних сфер, що спричинює певний рівень уніфікації законів та стандартів. Така уніфікація та спільне регулювання певних сфер полегшує функціонування міжнародних виробничих систем та зменшує їх видатки. Відповідно, міжнародні виробничі системи отримують додаткові переваги від функціонування у таких поглиблених митних союзах.

Щодо питання оптимізації розташування ланок міжнародних виробничих систем серед країн-учасниць митних союзів, пріоритетне значення має існування порівняльних переваг у країнах. На думку вчених, країни для розташування ланок виробництва міжнародних виробничих систем можна поділити на технологічно інтенсивні та працеінтенсивні [1]. Крім того, емпіричні дослідження доводять, що країни з вищим рівнем доходів спеціалізуються на виробництві високоякісної та технологічно місткої продукції, в той час як менш розвинуті країни частіше за все задіяні на праці містких стадіях виробництва [2]. В той же час, якщо країна не має яскраво виражених порівняльних переваг, пріоритетного значення набуває участь країни у певному інтеграційному об'єднанні.

Яскравим прикладом такої країни є Іспанія, яка є середньо розвинутою, з низьким технологічним потенціалом та порівняно дешевою робочою силою, країною, що входить до митного союзу ЄС. Якщо б на участь у міжнародних виробничих системах впливали лише порівняльні переваги країни, Іспанія в рамках ЄС мала б належати до країн, в яких розташовується працемісткі ланки виробництва, а із вступом до ЄС країн Центральної та Східної Європи, робоча сила в яких є дешевшою, мала б і взагалі перестати бути учасницею міжнародних виробничих систем.

В той же час, емпіричні дослідження доводять, що іспанські виробничі підприємства беруть активну участь у міжнародних виробничих системах з початку 90-х років. Торгівля товарами середнього ступеню обробки у 90-х роках відзначалась зростанням. Так, експорт таких товарів у 90-х роках зріс на 8,1% (5,1% до країн ЄС), а імпорт – на 7,2% (5% з країн ЄС). Така динаміка торгівлі товарами середнього ступеню обробки відобразилась у зростанні частки експорту цих товарів у структурі експорту Іспанії з 21% у 1990 році до 29% у 2011 році та частки імпорту в структурі імпорту Іспанії з 25% у 1990 році до 39% у 2011 році [3].

70% торгівлі товарами середнього ступеню обробки Іспанії припадає на країни ЄС. Причиною такої динаміки торгівлі, а також подальшого розвитку міжнародних виробничих систем в Іспанії є поглиблення інтеграції ЄС, внаслідок чого були скасовані торговельні бар'єри між країнами-учасницями.

Дослідженням факторів, які впливали на участь Іспанії у міжнародних виробничих системах протягом 1990-2011 рр., займались Л. Беласкес, К. Діас-Мора та Р. Гандой, які висвітлили результати свого дослідження у праці «Інтеграція в ЄС та міжнародні виробничі

системи» [4]. У своєму дослідженні вчені, застосувавши розширену гравітаційну модель довели, що визначальним фактором участі Іспанії у міжнародних виробничих системах є участь у митному союзі ЄС, в той час як порівняльні переваги Іспанії не відіграють більшу роль, ніж інші чинники, такі як географічне розташування, наявність транспортних мереж та телекомунікаційної інфраструктури.

Як висновок варто зазначити, що участь країн у інтеграційних торговельних угрупованнях є сприятливим фактором для участі країни у міжнародних виробничих системах. Участь країни у митному союзі передбачає скасування бар'єрів у торгівлі різних ланок виробництва міжнародних виробничих систем, при цьому, за рахунок створення спільної митної території, не створюючи ефекту асиметричної лібералізації торгівлі.

Механізми сучасних митних союзів є більш комплексними у порівнянні з класичним механізмом митного союзу та зазвичай передбачають розширення сфер дії митних союзів та існування спільного регулювання різних сфер. Участь країн у таких поглиблених митних союзах передбачає ряд переваг у створенні в них ланок міжнародних виробничих систем. Серед переваг, які має країна, що бере участь у діяльності міжнародних виробничих систем, участь у митному союзі у сучасних умовах можна прирівнювати до порівняльних переваг виробництва.

Література:

1. Diaz-Mora, C. (2002): "The Role of Comparative Advantage in Trade within Industries: A Panel Data Approach for the European Union", *Weltwirtschaftliches Archiv Review of World Economics*, vol. 138 (2), pp. 291-316;
2. Yeats, A.J. (2001): "How Big is Global Production Sharing?" in Arndt, S.W., Kierzkowski, H. (Eds.) *Fragmentation. New Production Patterns in the World Economy*, Oxford University Press, Oxford;
3. Belazquez, L., Diaz-Mora, C. and Grandoy, R. (2010): "El comercio de partes y componentes: una aproximación a la posición española en las redes de producción internacionales", *Principios: Estudios de Economía Política*, vol. 18, pp. 5-29;
4. Belazquez, L., Diaz-Mora, C. and Grandoy, R. (2011): "EU Integration and Production Networks", *Revista de Economía Aplicada*, pp. 1-20